New Research in Islamic Humanities Studies
Online ISSN : 2980 - 8944
https://api.lu.ac.ir/
Lorestan University

The Penalty of the Inciter to Crime in Iraqi and Lebanese Law and Comparative Laws: An Analytical and Comparative Study

Qasem Mohammad Abdulzahra Abbas Al-Saedi[1] , Mohammad Ali Hajidehabadi[2] ✉

1. PhD Student, Department of Criminal Law and Criminology, University of Qom, Qom, Iran.
Email: QQasm71.MMohamed1971@gmail.com
2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, University of Qom, Qom, Iran.
Email: dr_hajidehabadi@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 29 Octobrr 2025
Received in revised form 29 January 2026
Accepted 07 March 2026
Available online 21 March 2026

Keywords:
Provocation,
Punishment,
Iraqi Law,
Lebanese Law,
Comparative Law

ABSTRACT

Objective: This study undertakes an analytical and comparative examination of the punishment of the instigator to commit a crime in Iraqi and Lebanese law, while also surveying certain Arab and international laws. The significance of the subject derives from the fact that instigation is among the most dangerous forms of criminal participation, inasmuch as it plants the first seed of criminal behavior. The instigator implants the idea of committing a crime in anothers mind or fortifies his resolve to commit it; and thus, although he does not himself carry out the material act of the crime, he is regarded as the principal architect and the hidden driving force behind the crime.

Method: The present study, employing an analytical and comparative method, first elucidates the conceptual framework and foundations of the crime of instigation and distinguishes it from similar categories such as glorification, promotion, and encouragement of crime; it then examines its material and mental elements and its contemporary forms and manifestations, particularly hate speech and incitement through modern technological instruments. The principal focus of the research is the punishment prescribed for the instigator in the legislation of Iraq and Lebanon and in comparative laws; and in this vein, principal, accessory, and supplementary penalties, grounds for aggravation, mitigation, and exemption, as well as the role of judicial discretion in the individualization of punishment, are analyzed.

Results: The findings indicate that the Iraqi legislator has adopted a dual system meaning that it regards instigation, in the general rules, as a form of accessory participation, while in certain specific provisions it treats it as an independent crime. In contrast, the Lebanese legislator has founded the general principle upon the accessory nature of instigation and has aggravated the punishment only in cases where it threatens internal peace.

Conclusion: In conclusion, this study proposes the unification of the provisions governing the independent crime of instigation, the aggravation of the punishment for digital incitement, the strengthening of judicial cooperation, and the development of mechanisms for the individualization of the instigators punishment.

Cite this article: Abdulzahra Abbas Al-Saedi, Q. M. & Hajidehabadi, M. A. (2026). The Penalty of the Inciter to Crime in Iraqi and Lebanese Law and Comparative Laws: An Analytical and Comparative Study. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-19. https://doi.org/10.22034/api.2026.2110997.2040

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2110997.2040

Introduction

Crime is a social phenomenon as old as human history. From the dawn of history, the human being has endeavored to organize his social life through the establishment of rules and customs and to deter transgressors. These rules gradually evolved and became codified laws specifying criminal behaviors and the punishments prescribed for them. With the transformation of societies, the forms of criminality likewise changed, and crime was no longer confined to the direct material conduct that the perpetrator carries out with his own hand; rather, more complex and more dangerous forms emerged, manifested in indirect participation in crime and the crime of instigation is among the most dangerous of these.

Instigation to commit a crime is regarded as one of the most dangerous forms of criminal participation, inasmuch as it is the first seed of criminal behavior. The instigator plants the idea of the crime in anothers mind or fortifies his resolve to commit it, and through this avenue becomes the principal architect and the fundamental driving force of the crime, even though he himself does not engage in its material conduct. The danger of this crime lies in the fact that it constitutes a serious threat to society; instigation is not a passing thought, but rather an incitement, a compulsion, and a seduction that bespeaks a criminal and malevolent will and targets social security and public order.

For this very reason, the criminal laws of various countries, including the legislation of Iraq and Lebanon, have devoted particular attention to the crime of instigation; they have organized it with precise provisions, determined its elements, articulated its forms, and prescribed deterrent punishments for it that vary in accordance with the severity of the underlying crime and its effects. Nevertheless, the approaches of legislators in regulating this crime have not been uniform; they are close to one another in general principles, but differ in certain details and applications particularly concerning the liability of the instigator and the degree of independence of the crime of instigation from the principal crime.

This study endeavors, through an analytical comparison between the provisions of Iraqi and Lebanese law and a survey of certain Arab and international laws, to elucidate this complex crime. Its aim is to reveal the points of commonality and difference, to assess the efficacy of legal texts in confronting this phenomenon, to identify the lacunae that may arise in implementation, and to offer proposals for the development of criminal legislation in this field, in such a manner as to guarantee the protection of society and the safeguarding of public security. The principal problem of the research revolves around the following question: How do the Iraqi and Lebanese legislators punish the crime of instigation, and to what extent is this crime independent of the principal crime? From this question, other subsidiary questions branch forth concerning the criminal effects of instigation and the manner in which the Iraqi and Lebanese legislators address this crime.

Method

The present study, employing an analytical and comparative method, first elucidates the conceptual framework and foundations of the crime of instigation and distinguishes it from

similar categories such as glorification, promotion, and encouragement of crime; it then examines its material and mental elements and its contemporary forms and manifestations, particularly hate speech and incitement through modern technological instruments. The principal focus of the research is the punishment prescribed for the instigator in the legislation of Iraq and Lebanon and in comparative laws; and in this vein, principal, accessory, and supplementary penalties, grounds for aggravation, mitigation, and exemption, as well as the role of judicial discretion in the individualization of punishment, are analyzed.

Results

The findings indicate that the Iraqi legislator has adopted a dual system meaning that it regards instigation, in the general rules, as a form of accessory participation, while in certain specific provisions it treats it as an independent crime. In contrast, the Lebanese legislator has founded the general principle upon the accessory nature of instigation and has aggravated the punishment only in cases where it threatens internal peace.

Conclusion

1. The crime of instigation is among the most dangerous forms of criminal participation, inasmuch as it is regarded as the first seed of criminal behavior and bespeaks a criminal and malevolent will that targets social security and public order.
2. The Iraqi legislator has adopted a dual system regarding instigation: in the general rules (Article 48), it regards instigation as a form of accessory participation, while in specific provisions (such as Articles 170, 195, paragraph 2 of Article 200, and Article 212), it treats it as an independent and self-subsistent crime, irrespective of whether the result is realized or not.
3. The Lebanese legislator, in the general principle (Articles 217 and 218), has regarded instigation as a form of accessory participation, and in specific cases where it threatens internal peace (Article 317), has aggravated the punishment.
4. Both legislators, in the general principle, sentence the instigator to the punishment prescribed for the principal crime, although there exist differences between the two regarding accessory and supplementary penalties.
5. Comparative and international laws tend toward the aggravation of the punishment for incitement committed through modern technological instruments, inasmuch as such incitement spreads more rapidly and has broader effects.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی
شاپا الکترونیکی: ۲۹۸۰-۸۹۴۴
https://api.lu.ac.ir/
دانشگاه لرستان

مجازات محرّک به ارتکاب جرم در حقوق عراق و لبنان و قوانین تطبیقی: مطالعه‌ای تحلیلی و تطبیقی

قاسم محمد عبدالزهره عباس الساعدی[۱]، محمدعلی حاجی‌ده‌آبادی[۲] ✉

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: QQasm71.MMohamed1971@gmail.com

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه قم، قم، ایران. رایانامه: dr_hajidehabadi@yahoo.com

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی،

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۷
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۰۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۶
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱

کلیدواژه‌ها:
تحریک،
مجازات،
حقوق عراق،
حقوق لبنان،
قوانین تطبیقی

چکیده

هدف: این پژوهش به بررسی تحلیلی و تطبیقی مجازات محرّک به ارتکاب جرم در حقوق عراق و لبنان می‌پردازد و در کنار آن، برخی از قوانین عربی و بین‌المللی را نیز از نظر می‌گذراند. اهمیت موضوع از آن‌جا ناشی می‌شود که تحریک از خطرناک‌ترین صور مشارکت جزایی است، زیرا نخستین بذر رفتار مجرمانه را می‌کارد. محرّک اندیشهٔ ارتکاب جرم را در ذهن دیگری می‌نشاند یا عزم او را بر ارتکاب آن استوار می‌سازد و بدین‌سان، هرچند خود رفتار مادی جرم را انجام نمی‌دهد، طراح اصلی و نیروی پنهان پشت‌برندهٔ جرم به شمار می‌آید.

روش پژوهش: پژوهش حاضر با روش تحلیلی و تطبیقی، نخست چارچوب مفهومی و مبانی جرم تحریک را تبیین می‌کند و آن را از عناوین مشابهی چون تحسین، ترویج و تشویق جرم بازمی‌شناسد؛ سپس عناصر مادی و معنوی، صور و جلوه‌های معاصر آن، به‌ویژه سخن نفرت‌پراکن و تحریک از رهگذر ابزارهای نوین فناوری را بررسی می‌کند. تمرکز اصلی پژوهش بر مجازات مقرر برای محرّک در قانون‌گذاری عراق و لبنان و قوانین تطبیقی است و در این مسیر، مجازات‌های اصلی، تبعی و تکمیلی، موارد تشدید، تخفیف و معافیت و نیز نقش اختیار قاضی در فردی‌سازی مجازات تحلیل می‌شود.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که قانون‌گذار عراقی نظامی دوگانه را برگزیده است؛ به این معنا که تحریک را در قواعد عمومی گونه‌ای مشارکت تبعی و در برخی مقررات خاص جرمی مستقل می‌شمارد. در مقابل، قانون‌گذار لبنانی اصل کلی را بر تبعی بودن تحریک نهاده و تنها در مواردی که صلح داخلی را تهدید می‌کند، مجازات را تشدید کرده است.

نتیجه‌گیری: این پژوهش در پایان، یکپارچه‌سازی مقررات ناظر بر جرم تحریک مستقل، تشدید مجازات تحریک دیجیتال، تقویت همکاری قضایی و توسعهٔ سازوکارهای فردی‌سازی مجازات محرّک را پیشنهاد می‌کند.

استناد: قاسم محمد، عبدالزهره عباس الساعدی و حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی. (۱۴۰۵). مجازات محرّک به ارتکاب جرم در حقوق عراق و لبنان و قوانین تطبیقی: مطالعه‌ای تحلیلی و تطبیقی. *پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۹) ۵، ۱۹-۱.

https://doi.org/10.22034/api.2026.2110997.2040

ناشر: دانشگاه لرستان.

© نویسندگان.

DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2110997.2040

مقدمه

جرم پدیده‌ای اجتماعی و به قدمت تاریخ بشر است. انسان از آغاز تاریخ کوشیده است با وضع قواعد و عرف‌ها، زندگی اجتماعی خود را سامان دهد و متجاوزان را بازدارد. این قواعد به‌تدریج تکامل یافت و به قوانین مدونی بدل شد که رفتارهای مجرمانه و مجازات‌های مقرر برای آن‌ها را مشخص می‌کرد. با تحول جوامع، صور بزهکاری نیز دگرگون شد و جرم دیگر به رفتار مادی مستقیمی که مرتکب با دست خود انجام می‌دهد محدود نماند، بلکه صورت‌هایی پیچیده‌تر و خطرناک‌تر پدید آمد که در مشارکت غیرمستقیم در جرم جلوه می‌کند و جرم تحریک از خطرناک‌ترین آن‌هاست.

تحریک به ارتکاب جرم از خطرناک‌ترین صور مشارکت جزایی به شمار می‌رود، زیرا نخستین بذر رفتار مجرمانه است. محرّک اندیشه جرم را در ذهن دیگری می‌کارد یا عزم او را بر ارتکاب آن تقویت می‌کند و از این رهگذر، طراح اصلی و محرک بنیادین جرم می‌شود، هرچند خود دست به رفتار مادی آن نیالاید. خطر این جرم در آن است که تهدیدی جدی برای جامعه در بر دارد؛ تحریک اندیشه‌ای گذرا نیست، بلکه برانگیختن، واداشتن و اغوا کردنی است که از اراده‌ای مجرمانه و بدخواه حکایت می‌کند و امنیت اجتماعی و نظم عمومی را نشانه می‌گیرد.

از همین رو، قوانین کیفری کشورهای گوناگون، از جمله قانون‌گذاری عراق و لبنان، به جرم تحریک توجه ویژه‌ای نشان داده‌اند؛ آن را با مقرراتی دقیق سامان داده، عناصرش را تعیین کرده، صورت‌هایش را بیان داشته و مجازات‌هایی بازدارنده برای آن مقرر کرده‌اند که به تناسب شدت جرم موضوع تحریک و آثار آن متفاوت است. با این همه، رویکرد قانون‌گذاران در تنظیم این جرم یکسان نبوده است؛ آنان در اصول کلی به یکدیگر نزدیک‌اند، اما در برخی جزئیات و کاربست‌ها، به‌ویژه در مسئولیت محرّک و میزان استقلال جرم تحریک از جرم اصلی، با هم تفاوت دارند.

این پژوهش می‌کوشد با مقایسه‌ای تحلیلی میان احکام حقوق عراق و لبنان و مروری بر برخی قوانین عربی و بین‌المللی، این جرم پیچیده را روشن سازد. هدف آن است که وجوه اشتراک و افتراق آشکار شود، کارآمدی متون قانونی در مقابله با این پدیده ارزیابی گردد، خلأهایی که ممکن است در اجرا پیش آید شناسایی شود و پیشنهادهایی برای توسعه قانون‌گذاری کیفری در این زمینه ارائه گردد، به‌گونه‌ای که حمایت از جامعه و صیانت از امنیت عمومی تضمین شود. مسئله اصلی پژوهش حول این پرسش می‌چرخد: قانون‌گذاران عراقی و لبنانی جرم تحریک را چگونه مجازات می‌کنند و این جرم تا چه اندازه از جرم اصلی مستقل است؟ از این پرسش، پرسش‌های فرعی دیگری درباره آثار کیفری تحریک و شیوه برخورد قانون‌گذار عراقی و لبنانی با این جرم منشعب می‌شود.

مبحث نخست: چارچوب مفهومی، مبانی و عناصر جرم تحریک

جرم تحریک از جمله جرایمی است که تحول آن با سیر تکامل اندیشه مشارکت جزایی در قانون و دکترین پیوند خورده است. در آغاز شکل‌گیری نظام‌های کیفری، تحریک جرمی مستقل شناخته نمی‌شد، بلکه در شمار صور مشارکت در جرم قرار می‌گرفت تا آن‌که دکترین معاصر به سبب خطرهای ذاتی آن برای نظم و امنیت عمومی، بر جرم‌انگاری‌اش اتفاق نظر یافت (برایت، ۱۹۹۶، ۸۹—۹۰). برخی قوانین کهن، مانند حقوق روم، تحریک را جرمی قائم به ذات نمی‌شناختند و توجه خود را بر خود رفتار مجرمانه و نتیجه آن متمرکز می‌کردند؛ در این نظام، محرّک تنها در صورت وقوع جرم و به عنوان شریک آن مسئولیت کیفری می‌یافت (عبدالجواد، بی‌تا، ۷).

با تحول اندیشه کیفری در اروپا و به‌ویژه در پرتو مکتب کلاسیک، دکترین به خطر رفتار تحریک‌آمیز توجه کرد، زیرا این رفتار سبب مستقیم پیدایش اندیشه مجرمانه در ذهن مرتکب است (بلوئر، ۱۸۷۶، ۱۴). سده نوزدهم شاهد تحولی فزاینده در تنظیم جرم تحریک بود و قوانین کیفری به تفکیک میان مرتکب اصلی، شریک از طریق تحریک و شریک از طریق کمک روی آوردند. حقوق لبنان و عراق هر دو تنظیم جرم تحریک را از دکترین کیفری فرانسه گرفته‌اند که به‌طور خاص بر اندیشه تأثیر معنوی در ارتکاب جرم تأکید داشت.

گفتار نخست: مفهوم تحریک

تحریک در لغت به معنای برانگیختن کسی به کاری و واداشتن او به انجام آن است و واژه‌هایی چون دفع، حثّ، اغوا و تحبیذ مترادف آن به شمار می‌روند. تحریض همان تحضیض است؛ جوهری می‌گوید تحریض بر جنگ یعنی برانگیختن و گرم کردن دل‌ها برای آن، چنان‌که خداوند متعال می‌فرماید: یا أیها النبی حرض المؤمنین علی القتال، یعنی ای پیامبر، مؤمنان را به جنگ برانگیز (قرآن کریم، انفال: ۶۵). زجّاج در تأویل آن گفته است: یعنی آنان را به جنگ برانگیز؛ و تأویل تحریض در لغت آن است که انسان را چنان برانگیزی که بداند اگر از آن کار بازماند، در شمار هلاک‌شدگان خواهد بود (ابن‌منظور، ۲۰۰۰، ج. ۴، ۸۸).

در اصطلاح حقوقی، تعاریف فقها و حقوق‌دانان یکسان نیست. برخی تحریک را چنین تعریف کرده‌اند: پدید آوردن اندیشه جرم در ذهن شخصی معین و پشتیبانی و تقویت آن اندیشه تا به عزم جزم بر ارتکاب جرم بینجامد (کاسسه، ۲۰۱۵، ۳۷۲). گروهی دیگر آن را از منظر مشارکت تعریف کرده‌اند: برانگیختن و اغوای مستقیم شخصی به ارتکاب جرمی معین، به شرط آن‌که همین اغوا انگیزه و عامل محرک ارتکاب جرم باشد (قبلاوی، ۲۰۱۲، ۲۱). بیشتر حقوق‌دانان دامنه این تعریف را گسترش داده‌اند تا هر فعالیتی را که میل یا اراده ارتکاب جرم را شعله‌ور سازد یا میل موجود را تقویت کند، در بر گیرد (شاذلی، ۲۰۰۱، ۵۳۴).

قانون‌گذار عراقی کسی را که به ارتکاب جرم تحریک کند شریک در جرم دانسته و او را، جز در مواردی که قانون خلاف آن را مقرر کرده باشد، به مجازات مقرر برای همان جرم محکوم می‌کند (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، ماده ۴۸). تحریک به موجب ماده ۲۱۷ قانون مجازات لبنان عبارت است از: برانگیختن و واداشتن شخص یا کوشش به هر شیوه‌ای برای ارتکاب جرم (قهوجی، ۲۰۰۹، ۲۹۸). ماده ۲۱۸ همین قانون نیز مشارکت معنوی را که در قالب تحریک تجلی می‌یابد جرم‌انگاری کرده است، با این استدلال که محرّک در حقیقت آفریننده جرم و برانگیزاننده اسباب آن در روان مرتکب است.

در شریعت اسلامی، تحریض به ترغیب در امری (زبیدی، ۱۳۲۲ق، ج. ۲، ۲۶۶) و نیز به برانگیختن، اغوا و تشویق (میدانی، بی‌تا، ج. ۴، ۱۳۰) تعریف شده است. مقصود از تحریک در حقوق کیفری اسلام، برانگیختن و اغوای مرتکب به ارتکاب جرم است و فرض بر آن است که همین برانگیختن و اغوا انگیزه ارتکاب جرم باشد (عوده، بی‌تا، ج. ۱، ۳۶۷–۳۶۸).

گفتار دوم: مسئولیت مستقل و تبعی در جرم تحریک

بررسی تحریک از منظر مسئولیت محرّک، مسائل دقیق بسیاری را در زمینه مشارکت جزایی او پیش می‌کشد، زیرا مکاتب گوناگون مشارکت جزایی تأثیری آشکار بر رویکرد قوانین مختلف در تفسیر تحریک داشته‌اند. برخی قوانین به سبب خطرناکی تحریک، آن را جرمی مستقل با عناصر معین دانسته‌اند، بی‌آن‌که وقوع یا عدم وقوع جرم موضوع تحریک را در نظر گیرند. در این فرض، محرّک شریک به شمار نمی‌آید، چرا که در این گونه جرایم اساساً مشارکتی وجود ندارد (ماضی، ۲۰۱۲، ۱۲۶).

قانون‌گذار عراقی در برخی مواد همین اصل را به کار بسته و تحریک را رفتاری قائم به ذات دانسته است که حتی اگر اثر مستقیمی به بار نیاورد، مستوجب مجازات است. این رویکرد در ماده ۱۷۰ قانون مجازات عراق آشکار است که مقرر می‌دارد هر کس به ارتکاب یکی از جرایم مندرج در مواد ۱۵۶ تا ۱۶۹ تحریک کند، به حبس تا ده سال محکوم می‌شود، هرچند تحریک او اثری نداشته باشد. همین اصل در ماده ۱۹۵ که اقدامات معطوف به برافروختن جنگ داخلی یا درگیری فرقه‌ای را جرم‌انگاری کرده، و نیز در بند ۱ ماده ۱۹۸، ماده ۱۹۹، بند ۲ ماده ۲۰۰ و مواد ۲۰۲ و ۲۲۱ تکرار شده است. قانون در ماده ۲۱۲ نیز به صراحت تحریک به ارتکاب جنایاتی معین مانند قتل، سرقت، تخریب یا حریق را با یکی از طرق علنی، در صورتی که تحریک نتیجه‌ای به بار نیاورد، جرم دانسته است.

در مقابل، بیشتر قوانین مشارکت محرّک را مشارکتی تبعی دانسته‌اند. در این حالت، محرّک شریکی در ارتکاب جرم است که کاری معین انجام می‌دهد و نقشی غیرمستقیم دارد و از این جهت با مرتکب مادی مستقیم متفاوت است (هیتی، ۲۰۱۱، ۱۹۳). قانون مجازات فرانسه در ماده ۶۰ خود تحریک را ابزار مشارکت تبعی در جرم دانسته و ماده ۴۰ قانون مجازات مصر نیز همین حکم را دارد. بدین‌سان، قوانینی که تحریک را وسیله مشارکت تبعی می‌شمارند، اکثریت قوانین کشورهای عربی را تشکیل می‌دهند و تنها برخی موارد خاص در حقوق لبنان و سوریه از این قاعده مستثناست (یوسف، ۲۰۱۳، ۱۸۲).

گفتار سوم: تمایز تحریک از جرایم مشابه

بند نخست: تمایز تحریک از تحسین جرم

قانون مجازات عراق و قانون مجازات لبنان هیچ‌یک تحسین جرم را به‌طور اصطلاحی تعریف نکرده‌اند و تنها در مقام جرم‌انگاری از آن یاد کرده‌اند. قانون مجازات عراق تحسین را رفتاری مجرمانه دانسته و صرف ارتکاب آن را، حتی بی‌آن‌که نتیجه مجرمانه‌ای حاصل شود، مستوجب مجازات شمرده است؛ چنان‌که بند ۲ ماده ۲۰۰ برای هر کس که آنچه را موجب برانگیختن تعصبات مذهبی یا فرقه‌ای می‌شود تحسین یا ترویج کند، حبس تا هفت سال یا حبس جنحه‌ای مقرر کرده است. تحریک و تحسین در ماهیت فعالیت ایجابی، عمدی بودن جرم، تأثیر روانی و جنبه شکلی به یکدیگر شباهت دارند (ابوعامر، ۲۰۱۵، ۳۹۳؛ قهوجی، ۲۰۰۲، ۵۶۵).

تفاوت آن دو نخست در زمان تحقق رفتار است؛ در تحریک شرط است که از نظر زمانی بر ارتکاب جرم مقدم باشد تا اندیشه آن را در ذهن مرتکب پدید آورد (ابوعرام، ۲۰۰۳، ۵۸)، حال آن‌که تحسین را می‌توان به صورت رفتاری پس از ارتکاب جرم و از طریق پشتیبانی معنوی تصور کرد (جبوری، ۲۰۱۳، ۴۷). تفاوت دوم در هدف است؛ تحریک باید مستقیم باشد و بر واداشتن شخص به ارتکاب جرمی معین متمرکز شود، در حالی که تحسین به‌صورت غیرمستقیم تحقق می‌یابد (عوجی، ۱۹۸۵، ۲۰۲). از حیث مجازات نیز قانون‌گذاران عراقی، لبنانی و مصری محرّک را با مرتکب اصلی برابر دانسته‌اند (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، بند ۱ ماده ۵۰؛ قانون مجازات مصر، ۱۹۳۷، ماده ۴۱؛ قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، ماده ۲۱۸)، اما برای تحسین مجازاتی خاص و مستقل پیش‌بینی شده است (حسنی، ۱۹۹۲، ۲۹۷).

بند دوم: تمایز تحریک از ترویج و تشویق

بسیاری از متون قانونی ترویج جرایم را بدون ارائه تعریفی از آن جرم‌انگاری کرده‌اند. قانون اساسی عراق مصوب ۲۰۰۵ در بند نخست ماده ۷ هر رویکردی را که نژادپرستی، تروریسم یا تکفیر را بپذیرد یا آن را ترویج کند ممنوع کرده است. در تعریف دکترین، ترویج در حوزه پول تقلبی چنین تعریف شده است: وارد کردن پول تقلبی یا جعلی به معاملات به هر شیوه‌ای (مصطفی، ۱۹۸۴، ۱۱۲). تحریک و ترویج در قصد مجرمانه، ظاهر رفتار و دشواری اثبات همانندند، اما در ماهیت فعالیت با هم تفاوت دارند؛ تحریک از جرایم گفتاری است که ماهیتی صرفاً روانی دارد (حوامده، ۲۰۱۴، ۶۱)، در حالی که ترویج ممکن است ماهیتی دوگانه، یعنی روانی یا مادی و ملموس، داشته باشد (مری، ۲۰۱۷، ۲۴۵).

تشویق نیز چنین تعریف شده است: تقویت تصمیم مجرمانه مرتکب و تحکیم و تأکید اندیشه جرمی که از پیش در ذهن او وجود داشته است تا عزم او بر ارتکاب آن استوار شود (منعم، ۲۰۰۳، ۶۵۳؛ عالیه، ۲۰۰۲، ۳۴۱). تحریک و تشویق در ماهیت حقوقی به عنوان جرایم خطر، در عنصر مادی و در زمان وقوع به عنوان اعمال مقدماتی و تمهیدی به یکدیگر شبیه‌اند (حسنی، ۱۹۹۸، ۴۳۵). اما در مفهوم و ماهیت روانی متفاوت‌اند؛ تحریک فعلی آفریننده است که اساس آن ایجاد و پدید آوردن اندیشه مجرمانه است، در حالی که تشویق فعلی تکمیلی است که به تقویت تصمیم مجرمانه‌ای می‌انجامد که از پیش وجود داشته و استقرار یافته است (دادگاه بین‌المللی کیفری رواندا، ۲۰۰۳، بند ۳۸۵). از نظر میزان تأثیر نیز تحریک تأثیری بنیادین دارد و مسیر اراده را به سوی بزهکاری تغییر می‌دهد (بهنام، ۱۹۹۷، ۷۱۴)، اما تأثیر تشویق فرعی و تکمیلی است.

گفتار چهارم: عناصر جرم تحریک

بند نخست: عنصر مادی

عنصر مادی جرم تحریک بر رفتار بیرونی محرّک برای برانگیختن یا واداشتن دیگری به ارتکاب جرم استوار است و افزون بر آن، وسیله به کاررفته و نتیجه حاصل از آن را نیز در بر می‌گیرد (قهوجی، ۲۰۰۹، ۲۹۸). این رفتار در فعالیتی ایجابی جلوه

می‌کند که از محرّک سر می‌زند و تأثیر بر اراده روانی مرتکب اصلی را هدف می‌گیرد (قبلاوی، ۲۰۱۲، ۲۱) و وقوع آن با رفتار سلبی متصور نیست (حسنی، ۱۹۸۲، ۲۸۲).

قانون‌گذاران عراقی و لبنانی تحریک را به وسیله‌ای خاص محدود نکرده‌اند؛ ماده ۲۱۷ قانون مجازات لبنان مقرر می‌دارد: محرّک کسی است که شخص دیگری را به هر وسیله‌ای به ارتکاب جرم وادارد یا بکوشد او را وادار کند (خلف و شاوی، ۲۰۱۵، ۲۱۲). وسایل تحریک متنوع است و ممکن است گفتار، نوشتار، سخنرانی یا به کارگیری ابزارهای نوین فناوری باشد (شاذلی، ۲۰۰۱، ۵۳۴).

نتیجه، بسته به این‌که تحریک مشارکت تبعی باشد یا جرمی مستقل، متفاوت است. در مشارکت تبعی شرط است که رفتار محرّک به نتیجه‌ای مجرمانه بینجامد، یعنی مرتکب اصلی ارتکاب جرم موضوع تحریک را آغاز کند یا به آن شروع نماید (حمودی، ۲۰۲۲، ۲۹۲). اما در جرایم مستقل، تحقق نتیجه شرط نیست و جرم با صرف انجام فعل تحریک کامل می‌شود (ماضی، ۲۰۱۲، ۱۲۶).

بند دوم: عنصر معنوی

از آن جا که تحریک جرمی صرفاً عمدی است، تحقق آن مستلزم وجود قصد مجرمانه با هر دو جزء آن، یعنی علم و اراده، است (ابوعامر، ۲۰۱۵، ۳۹۳). علم به این معناست که محرّک از ماهیت اعمال خود آگاه باشد و بداند آنچه بدان برمی‌انگیزد جرم است (محمد، ۲۰۱۰، ۲۹۸) و اراده به این معناست که اراده آزاد او به جهت دادن رفتار و ایجاد اثر روانی مطلوب معطوف شود (حسنی، ۱۹۹۲، ۲۹۷). در برخی صور، قصد خاصی نیز لازم است که در جهت‌گیری نیت محرّک به تحقق خود نتیجه مجرمانه یا هدف نامشروع معینی تجلی می‌یابد (سلامه، ۱۹۹۷، ۴۴). بنابراین اگر چنین نیت خاصی وجود نداشته باشد و شخص در مقام نصیحت مشروع یا نقد علمی عاری از نیت مجرمانه سخن بگوید، عنصر معنوی منتفی و مسئولیت کیفری ممتنع است (سقف‌الحیط، ۲۰۱۵، ۱۷۵).

گفتار پنجم: صور تحریک و جلوه‌های معاصر آن

جرم تحریک اشکال و صور گوناگونی دارد که هم‌پای تحول شیوه‌های رفتار بشری دگرگون می‌شود. تحریک خاص یا فردی آن است که محرّک آن را متوجه شخص یا اشخاصی معین می‌کند. این گونه تحریک غالباً با احکام سنتی مشارکت تبعی پیوند دارد و وقوع جرم یا شروع به آن در آن شرط است (قبلاوی، ۲۰۱۲، ۳۵). اما تحریک عام یا علنی آن است که خطاب به عموم مردم یا گروهی نامحدود از آنان و با یکی از طرق علنی صورت گیرد؛ مانند سخنرانی در عبادتگاه‌ها، پخش از شبکه‌های ماهواره‌ای یا انتشار در شبکه‌های اینترنتی (ثابت، ۲۰۲۰). قانون‌گذار معمولاً این نوع تحریک را، صرف‌نظر از تحقق نتیجه، جرمی مستقل و قائم به ذات می‌شمارد و مجازات می‌کند (سعدی، ۲۰۲۰).

در عصر حاضر، تحریک اشکال تازه و بسیار خطرناکی یافته است. یکی از آن‌ها تحریک از رهگذر سخن نفرت‌پراکن است که هر گفتار، نوشتار، تصویر یا پخش الکترونیکی را در بر می‌گیرد که به تحقیر گروهی معین به سبب دین، نژاد، رنگ یا قومیت آن فرا می‌خواند (محمد، ۲۰۱۸، ۵۰). قانون‌گذار عراقی در مواد ۲۰۰، ۲۰۱ و ۲۰۲ قانون مجازات، برانگیختن تعصبات فرقه‌ای، مذهبی و نژادی را به صراحت مستوجب مجازات دانسته است (جبوری، ۲۰۱۳، ۴۷). تحریک به خشونت و تبعیض نژادی نیز همه فعالیت‌های تحریک‌آمیزی را در بر می‌گیرد که هدف آن‌ها تفرقه‌افکنی، طرد یا محدود کردن حقوق افراد و گروه‌ها بر پایه تعلق نژادی یا دینی است (مری، ۲۰۱۷، ۲۴۵).

مبحث دوم: مجازات مقرر برای جرم تحریک در حقوق عراق و لبنان و قوانین تطبیقی

تعیین مجازات برای جرم تحریک معیار واقعی سنجش میزان خطرناکی این جرم در نگاه قانون‌گذار است (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، ۱۸۲؛ قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، ۱۱۵) و سیاست کیفری حاکم بر حمایت از امنیت و ثبات جامعه را بازتاب می‌دهد (مجذوب، بی‌تا، ۲۰۴). تفاوت مجازات‌ها در قوانین مختلف نیز نشان‌دهنده نگاه هر قانون‌گذار به نقش محرّک به عنوان طراح

اصلی و محرک پنهان جرم است (سرور، ۲۰۱۵، ۳۴۰). این مبحث مجازات مقرر برای محرّک را نخست در قانون‌گذاری عراق و لبنان، سپس در قوانین تطبیقی و بین‌المللی و در پایان، آثار حقوقی و عملی فردی‌سازی مجازات محرّک را بررسی می‌کند.

گفتار نخست: مجازات محرّک در قانون‌گذاری عراق

قانون‌گذار عراقی در قانون مجازات شماره ۱۱۱ مصوب ۱۹۶۹ و اصلاحات بعدی آن، جرم تحریک را تابع نظام‌های کیفری متفاوتی قرار داده است که بسته به شدت جرم موضوع تحریک و این‌که امنیت کشور یا افراد را هدف گرفته باشد، میان مجازات‌های اصلی گوناگون در نوسان است (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، مواد ۸۵، ۸۶ و ۱۵۶ تا ۱۹۵).

بند نخست: مجازات اعدام

مجازات اعدام (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، مواد ۱۶۱ و ۱۶۲) در صورتی اعمال می‌شود که تحریک متوجه جرایم ضد امنیت خارجی کشور یا تحریک به اتحاد دشمنان علیه کشور در زمان جنگ باشد. همچنین در فرض تحریک به درگیری فرقه‌ای یا جنگ داخلی که به هدف خود رسیده باشد، این مجازات اعمال می‌شود (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، ماده ۱۹۵). اعدام شدیدترین مجازات در قانون‌گذاری عراق است و به سبب خطرناکی جرم موضوع تحریک و تعرض مستقیم آن به امنیت کشور و بقای جامعه، تنها در محدودترین موارد مقرر می‌شود.

بند دوم: مجازات حبس ابد یا موقت

مجازات حبس ابد یا موقت (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، مواد ۱۵۶ تا ۱۶۹ و ۱۹۰ تا ۱۹۷) در جرایم ضد امنیت داخلی و خارجی کشور اعمال می‌شود و محرّک حتی اگر تحریکش اثری به بار نیاورده باشد به حبس محکوم می‌گردد، زیرا این جرایم از جرایم خطر مستقل به شمار می‌آیند (حارب، بی‌تا، ۹۸). چنان‌که پیداست، قانون‌گذار عراقی در این مواد تحقق نتیجه مجرمانه را شرط ندانسته و به صرف انجام رفتار تحریک‌آمیز بسنده کرده است، زیرا این رفتار تهدیدی مستقیم برای امنیت و ثبات کشور است.

بند سوم: مجازات حبس و جزای نقدی

مجازات حبس و جزای نقدی (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، مواد ۲۱۲ و ۲۱۳) برای تحریک به جنحه‌ها یا تحریک علنی که نتیجه مادی به دنبال نداشته است مقرر می‌شود. این مجازات خفیف‌ترین مجازات در نظام مجازات‌های تحریک است و در مواردی اعمال می‌شود که جرم موضوع تحریک به‌طور مستقیم امنیت کشور را هدف نگرفته باشد.

بند چهارم: مسئولیت محرّک در موارد خاص در حقوق عراق

انصراف (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، ماده ۴۹): اگر مرتکب اصلی به اراده خود از تکمیل جرم منصرف شود، محرّک مسئول جرم تام نیست، بلکه تنها در صورتی که فعل او به خودی خود جرم باشد، بابت همان فعل مستقل مسئولیت دارد. این حکم تجلی اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری است که بر پایه آن، محرّک تنها پاسخگوی فعل خود است.

ارتکاب جرمی متفاوت (قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، ماده ۵۳): اگر مرتکب جرمی غیر از جرم موضوع تحریک را مرتکب شود، محرّک در صورتی مسئول جرم ارتکابی است که آن جرم نتیجه محتمل تحریک او باشد. شرط تحقق این مسئولیت آن است که جرم ارتکابی نتیجه محتمل تحریک باشد، یعنی در محدوده آنچه معمولاً از تحریک انتظار می‌رود قرار گیرد.

گفتار دوم: مجازات محرّک در قانون‌گذاری لبنان

بند نخست: اصل کلی در مشارکت

به موجب مواد ۲۱۷ و ۲۱۸ قانون مجازات لبنان، محرّک شریک جرم به شمار می‌آید و به مجازات مقرر برای جرمی محکوم می‌شود که در اثر تحریک او واقع شده است. این حکم با اصل کلی پذیرفته‌شده در قوانین تطبیقی هماهنگ است که بر اساس آن، محرّک به مجازات مرتکب اصلی محکوم می‌شود (منصور، بی‌تا، ۲۱۰).

بند دوم: تشدید مجازات در موارد خاص

در مواردی که صلح داخلی در معرض تهدید قرار گیرد، مانند تحریک به فتنه فرقه‌ای یا نزاع میان طوایف (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، ماده ۳۱۷)، مجازات محرّک تشدید می‌شود و او صرف‌نظر از وقوع جرم تبعی به مجازات‌های جنایی سنگین محکوم می‌گردد (منصور، بی‌تا، ۲۱۰). این مقرره از اهتمام قانون‌گذار لبنانی به پاسداری از صلح داخلی و بافت اجتماعی در برابر هرگونه کوشش برای دامن زدن به فتنه یا نزاع فرقه‌ای حکایت دارد.

بند سوم: مجازات‌های تبعی و تکمیلی

قانون لبنان به قاضی اجازه می‌دهد اقدامات تأمینی و مجازات‌های تکمیلی (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، مواد ۶۹ تا ۷۶) مانند ممنوعیت از اقامت، محرومیت از حقوق مدنی یا مصادره را اعمال کند و در عین حال، امکان استناد به جهات تخفیف نیز وجود دارد (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، مواد ۲۵۳ و ۲۵۴). محرومیت مدنی (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، مواد ۴۹ تا ۵۴) از مهم‌ترین مجازات‌های تکمیلی در جنایات شدید است که به موجب آن، محرّک از حقوق مدنی و سیاسی خود محروم می‌شود.

گفتار سوم: مجازات‌های فرعی و تبعی در قانون‌گذاری عراق و لبنان

بند نخست: مجازات‌های فرعی و تبعی در حقوق عراق

به موجب مواد ۹۰ تا ۱۰۰ قانون مجازات عراق، محکومیت محرّک به مجازات جنایی موجب محرومیت او از برخی حقوق و امتیازات عمومی در طول مدت اجرای حکم یا به‌طور دائم می‌شود؛ مانند محرومیت از تصدی مشاغل عمومی یا نامزدی در انتخابات مجالس قانون‌گذاری. افزون بر این، مصادره ابزارها و دستگاه‌هایی که در ارتکاب جرم تحریک به کار رفته‌اند، به موجب ماده ۷۰ قانون مجازات عراق جایز است (عبدالزهره، بی‌تا، ۱۱۱؛ حارب، بی‌تا، ۱۰۲).

بند دوم: مجازات‌های تبعی و تکمیلی در حقوق لبنان

قانون لبنان (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، مواد ۶۹ تا ۷۶) احکامی چون محرومیت مدنی در جنایات شدید (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، مواد ۴۹ تا ۵۴)، ممنوعیت از اقامت و تعطیل اماکن یا روزنامه‌هایی را که در انتشار تحریک به کار رفته‌اند (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، مواد ۷۳ و ۷۵) در بر دارد تا خطر مجرمانه محرّک دفع شود (منصور، بی‌تا، ۲۱۵). تعطیل روزنامه‌ها و اماکن از جمله مجازات‌های تکمیلی با ماهیت پیشگیرانه است که هدف آن جلوگیری از ادامه فعالیت مجرمانه محرّک است.

گفتار چهارم: مجازات محرّک در قوانین تطبیقی و بین‌المللی

بند نخست: مجازات محرّک در اساسنامه‌های دادگاه‌های کیفری بین‌المللی و اساسنامه رم

ماده ۶ اساسنامه دادگاه رواندا و ماده ۷ اساسنامه دادگاه یوگسلاوی، تحریک علنی و مستقیم به ارتکاب نسل‌کشی را جرمی مستقل و قائم به ذات دانسته‌اند که بر خطر مجرد استوار است، صرف‌نظر از این‌که نسل‌کشی عملاً واقع شده باشد یا نه. اساسنامه رم دیوان بین‌المللی کیفری (اساسنامه رم، ۱۹۹۸، بند ۳ ماده ۲۵) نیز تحریک را صورتی از مشارکت جزایی اصلی یا تبعی در جرایم مهم بین‌المللی، یعنی جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌کشی، می‌داند و مستوجب مجازات می‌شمارد.

بند دوم: مجازات محرّک در قوانین عربی تطبیقی

حقوق مصر (قانون مجازات مصر، ۱۹۳۷، ماده ۴۰): قانون‌گذار مصری محرّک را شریک جرم دانسته که اگر جرم در اثر تحریک واقع شود، به مجازات مقرر برای همان جرم محکوم می‌شود (مصطفی، بی‌تا، ۴۱۲).

نظام حقوقی عربستان سعودی (نظام الجرائم التعزیریة، بی‌تا؛ فقه الجریمة فی الشریعة الإسلامیة، بی‌تا، ۱۸۵): این نظام در جرم‌انگاری تحریک بر احکام شریعت اسلامی تکیه دارد و تحریک را موجب تعزیری می‌داند که اختیار آن با قاضی است تا مرتکب را بازدارد و از امنیت جامعه پاسداری کند.

حقوق امارات و اردن (قانون مجازات اردن، ۱۹۶۰، ماده ۴۵؛ قانون جرایم و مجازات‌های امارات، ۲۰۲۱، ماده ۴۸): این دو نظام با اصل کلی همسو هستند و تحریک را مشارکت تبعی می‌دانند، اما در جرایم تروریستی و تحریک به نفرت، مجازات‌های شدیدتری مقرر کرده‌اند.

بند سوم: پیامدهای تحول فناوری بر سیاست کیفری در قبال محرّک

گسترش فناوری اطلاعات، هوش مصنوعی و رسانه‌های اجتماعی که امروزه برای انتشار تحریک در گستره‌ای وسیع و فرامرزی به کار می‌روند، قوانین کیفری معاصر را با چالش‌های جدی روبه‌رو ساخته است (هواری، بی‌تا، ۱۴۵).

قانون‌گذاری فرانسه و مقابله با تحریک دیجیتال (قانون جزای فرانسه، ۱۹۹۲، ماده ۱-۵-۲۲۱): قانون‌گذار فرانسوی مجازات تحریکی را که از طریق شبکه‌های اینترنتی یا وسایل ارتباط الکترونیکی با عموم ارتکاب می‌یابد تشدید کرده و به کارگیری ابزارهای نوین فناوری را کیفیت مشدده‌ای دانسته است، زیرا بر خطرناکی جرم می‌افزاید و آثار ویرانگر آن را با شتاب بیشتری بر امنیت عمومی می‌گستراند (مصطفی، بی‌تا، ۴۱۸).

سیاست کیفری در قانون‌گذاری امارات و اردن: قانون‌گذاران اماراتی و اردنی قوانین مستقلی برای مبارزه با جرایم رایانه‌ای وضع کرده‌اند که مقررات صریحی برای تشدید مجازات‌های سالب آزادی و جزای نقدی سنگین علیه هر کس که در بسترهای دیجیتال به ارتکاب جرایم تحریک کند، آن‌ها را ترویج نماید یا به نفرت و تبعیض فرا بخواند، در بر دارد (عرفج، بی‌تا، ۱۹۰).

گفتار پنجم: آثار حقوقی و عملی فردی‌سازی مجازات محرّک

اهمیت فردی‌سازی مجازات در برخورد قضایی با محرّک، در بررسی عواملی آشکار می‌شود که بر پایه معیارهای عینی و شخصی در تشدید یا تخفیف مجازات اثر می‌گذارند (سنهوری، بی‌تا، ۵۱۲).

بند نخست: معیارهای تشدید مجازات

وضعیت محرّک: اگر محرّک بر مرتکب سلطه معنوی یا شغلی داشته باشد، مانند سلطه پدر بر فرزند، رئیس بر زیردست یا زعامت دینی یا خانوادگی، قانون‌گذار به سبب سوءاستفاده از این سلطه برای واداشتن مرتکب به ارتکاب جرم، مجازات را تشدید می‌کند (ابوعامر، ۲۰۱۵، ۲۷۵، ۲۸۰).

خطرناکی وسیله: به کارگیری ابزارهای نوین فناوری یا رسانه‌های گسترده در تحریک، شدت رفتار مجرمانه و گستره آثار زیان‌بار آن را چند برابر می‌کند (هواری، بی‌تا، ۱۴۰). حرفه‌ای بودن در تحریک و هدایت آن در چارچوب باند یا سازمان مجرمانه نیز کیفیت مشدده به شمار می‌آید.

بند دوم: معیارهای تخفیف یا معافیت از مجازات

انصراف ارادی مؤثر: اگر محرّک پیش از تکمیل جرم موقعیت را جبران کند، تأثیر تحریک خود را به‌طور قطعی از میان ببرد و از وقوع جرم جلوگیری کند، ممکن است بسته به قوانین مختلف از موانع مجازات یا معاذیر مخففه بهره‌مند شود (شحات، بی‌تا، ۳۱۰).

میزان پذیرش مرتکب: گاه میزان مقاومت مرتکب اصلی در برابر تحریک یا تردید اولیه او در ارتکاب جرم در نظر گرفته می‌شود و این امر در محدوده قانونی مقرر، بر ارزیابی قاضی از مجازات متناسب برای محرّک اثر می‌گذارد (خلف، بی‌تا، ۱۹۸).

بند سوم: اختیار قاضی در فردی‌سازی مجازات

معاذیر قانونی مخففه (قانون مجازات لبنان، ۱۹۴۳، ماده ۲۵۳؛ قانون مجازات عراق، ۱۹۶۹، ماده ۱۳۲): این معاذیر به قاضی اختیار می‌دهد که اگر انگیزه‌های شرافتمندانه یا اوضاع و احوال شخصی موجب رأفت آشکار شود، مجازات مقرر برای محرّک را کاهش دهد، به شرط آن‌که جرم موضوع تحریک از جرایم تروریستی شدیدی نباشد که قانون آن‌ها را از شمول تخفیف مستثنا کرده است (خلف، بی‌تا، ۲۰۵).

اثر ندامت مؤثر و همکاری: همکاری بعدی محرّک با مراجع قضایی و گزارش جرم پیش از وقوع آن برای جلوگیری از تحقق نتیجه، مورد توجه قرار می‌گیرد و مطابق سیاست کیفری پیشگیرانه، به‌تدریج به معافیت یا تخفیف مجازات او کمک می‌کند (شحات، بی‌تا، ۳۱۵).

نتیجه‌گیری

این پژوهش به یافته‌هایی دست یافت که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. جرم تحریک از خطرناک‌ترین صور مشارکت جزایی است، زیرا نخستین بذر رفتار مجرمانه به شمار می‌رود و از اراده‌ای مجرمانه و بدخواه حکایت دارد که امنیت اجتماعی و نظم عمومی را هدف می‌گیرد.

۲. قانون‌گذار عراقی نظامی دوگانه را در تحریک پذیرفته است؛ در قواعد عمومی (ماده ۴۸) آن را صورتی از مشارکت تبعی می‌داند و در مقررات خاص (مانند مواد ۱۷۰، ۱۹۵، بند ۲ ماده ۲۰۰ و ماده ۲۱۲) آن را جرمی مستقل و قائم به ذات می‌شمارد، صرف‌نظر از این‌که نتیجه تحقق یابد یا نه.

۳. قانون‌گذار لبنانی در اصل کلی (مواد ۲۱۷ و ۲۱۸) تحریک را صورتی از مشارکت تبعی دانسته و در موارد خاصی که صلح داخلی را تهدید می‌کند (ماده ۳۱۷)، مجازات را تشدید کرده است.

۴. هر دو قانون‌گذار در اصل کلی محرّک را به مجازات مقرر برای جرم اصلی محکوم می‌کنند، هرچند در مجازات‌های تبعی و تکمیلی تفاوت‌هایی میان آن دو وجود دارد.

۵. قوانین تطبیقی و بین‌المللی به سوی تشدید مجازات تحریکی گرایش دارند که با ابزارهای نوین فناوری ارتکاب می‌یابد، زیرا چنین تحریکی با سرعت بیشتری منتشر می‌شود و آثار گسترده‌تری دارد.

پیشنهادها

۱. ضرورت دارد قانون‌گذار عراقی مقررات روشن‌تری برای جرم تحریک مستقل وضع کند و به جای پراکندگی آن در مواد متعدد، متونی جامع را به آن اختصاص دهد.

۲. مجازات تحریکی که از طریق شبکه‌های اجتماعی و بسترهای دیجیتال ارتکاب می‌یابد، به سبب خطر فراوان و سرعت انتشار آن تشدید شود.

۳. همکاری قضایی میان عراق و لبنان در زمینه مبارزه با جرایم تحریک فرامرزی تقویت شود.

۴. سازوکارهای فردی‌سازی مجازات محرّک به‌گونه‌ای توسعه یابد که وضعیت محرّک، خطرناکی وسیله به کاررفته و میزان پذیرش تحریک از سوی مرتکب در آن لحاظ شود.

۵. مقرراتی صریح در قانون‌گذاری عراق و لبنان گنجانده شود که مسئله انصراف ارادی از تحریک پیش از وقوع جرم را سامان دهد و آثار حقوقی آن را به‌دقت تعیین کند.

۶. برنامه‌های پیشگیری و آگاه‌سازی اجتماعی برای کاهش سخن نفرت‌پراکن و تحریک به خشونت، با همکاری نهادهای قضایی، رسانه‌ای و آموزشی تقویت شود.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافعی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

قرآن کریم.

ابن‌منظور، محمد بن مکرم. (۲۰۰۰). *لسان العرب* (ویرایش ۱، ج. ۴). دار صادر.

ابوعامر، محمد زکی. (۲۰۱۵). *شرح قانون العقوبات: القسم العام*. دار الجامعة الجديدة.

ابوعرام، محمد رشاد. (۲۰۰۳). *المساعدة كوسيلة للمساهمة التبعية فی الجريمة* (ویرایش ۱). دار النهضة العربية.

اساسنامه رم دیوان بین‌المللی کیفری. (۱۹۹۸).

بهنام، رمسیس. (۱۹۹۷). *النظرية العامة للقانون الجنائی*. منشأة المعارف.

ثابت، تیجان علی. (۲۰۲۰). *المسؤولية عن إثارة الفتنة الطائفية: دراسة مقارنة* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه میسان]. دانشکده حقوق دانشگاه میسان.

جبوری، معمر خالد. (۲۰۱۳). *السلوک اللاحق علی إتمام الجريمة فی القانون الوضعی والشريعة الإسلامية* (ویرایش ۱). دار الحامد.

حارب، سلیم. (بی‌تا). *الجرائم الماسة بأمن الدولة*. منشورات الحلبی الحقوقية.

حسنی، محمود نجیب. (۱۹۸۲). *شرح قانون العقوبات: القسم العام*. دار النهضة العربية.

حسنی، محمود نجیب. (۱۹۹۲). *المساهمة الجنائية فی التشريعات العربية* (ویرایش ۲). دار النهضة العربية.

حسنی، محمود نجیب. (۱۹۹۸). *شرح قانون العقوبات: القسم العام* (ویرایش ۶). دار النهضة العربية.

حمودی، کرار صالح. (۲۰۲۲). *جريمة التحريض بين الاستقلال والتبعية: دراسة مقارنة*. دانشکده حقوق دانشگاه واسط.

حوامده، حافظ محمد. (۲۰۱۴). *الخطأ الإعلامی الموجب للمسؤولية*. دار جليس الزمان.

خلف، علی حسین. (بی‌تا). *الوجيز فی قانون العقوبات*. المكتبة القانونية.

خلف، علی حسین، و شاوی، سلطان عبدالقادر. (۲۰۱۵). *المبادئ العامة فی قانون العقوبات*. مكتبة السنهوری.

زبیدی، ابوبکر بن علی بن محمد الحدادی. (۱۳۲۲ق). *الجوهرة النيرة* (ویرایش ۱، ج. ۲). المطبعة الخيرية.

سرور، احمد فتحی. (۲۰۱۵). *الوسيط فی قانون العقوبات*. دار النهضة العربية.

سعدی، محمد هادی حسین. (۲۰۲۰). المصلحة المحمية من تجريم التحريض غير المتبوع بأثر. *مجلة العلوم الإسلامية*، ۲ **.(□□)**

سقف‌الحیط، عادل عزام. (۲۰۱۵). *جرائم الذم والقدح والتحقير المرتكبة عبر الوسائط الإلكترونية* (ویرایش ۲). دار الثقافة.

سلامه، مأمون محمد. (۱۹۹۷). *الأحكام العامة فی جرائم أمن الدولة*. دار النهضة العربية.

سنهوری، عبدالرزاق احمد. (بی‌تا). *الوسيط*. دار إحياء التراث العربی.

شاذلی، فتوح عبدالله. (۲۰۰۱). *شرح قانون العقوبات: القسم العام*. دار النهضة العربية.

شحات، احمد شوقی. (بی‌تا). *الاشتراک الجنائی فی الفقه الإسلامی*. دار الفكر العربی.

عالیه، سمیر. (۲۰۰۲). *شرح قانون العقوبات: القسم العام*. مجد المؤسسة الجامعية.

عبدالجواد، هشام شحاته امام. (بی‌تا). *الركن المعنوی للمساهمة التبعية فی الجريمة*. دار النهضة العربية.

عبدالزهره، قاسم محمد. (بی‌تا). *التحريض علی الجريمة*. دار الثقافة.

عرفج، فهد بن مبارک. (بی‌تا). *التحريض علی الجريمة فی الفقه الإسلامی والنظام السعودی*. دار المبرة.

عوجی، مصطفی. (۱۹۸۵). *القانون الجنائی العام: المسؤولیة الجنائیة* (ویرایش ۱، ج. ۲). مؤسسة نوفل.

عوده، عبدالقادر. (بی‌تا). *التشریع الجنائی الإسلامی* (ج. ۱). دار الکاتب العربی.

فقه الجریمة فی الشریعة الإسلامیة. (بی‌تا). دار المدی.

قانون اساسی جمهوری عراق. (۲۰۰۵).

قانون جرایم و مجازات‌های امارات متحده عربی، فرمان قانونی فدرال شماره ۳۱. (۲۰۲۱).

قانون جزای فرانسه. (۱۹۹۲). لازم‌الاجرا از ۱۹۹۴.

قانون مجازات اردن شماره ۱۶ و اصلاحات بعدی. (۱۹۶۰).

قانون مجازات عراق شماره ۱۱۱ و اصلاحات بعدی. (۱۹۶۹).

قانون مجازات لبنان، فرمان قانونی شماره ۳۴۰. (۱۹۴۳).

قانون مجازات مصر شماره ۵۸ و اصلاحات بعدی. (۱۹۳۷).

قبلاوی، محمود. (۲۰۱۲). *المسؤولیة الجنائیة للمحرض علی الجریمة* (ویرایش ۱). دار الفکر الجامعی.

قهوجی، علی عبدالقادر. (۲۰۰۲). *شرح قانون العقوبات: القسم العام*. منشورات زین الحقوقیة.

قهوجی، علی عبدالقادر. (۲۰۰۹). *قانون العقوبات: القسم العام*. منشورات الحلبی الحقوقیة.

کاسسه، آنتونیو. (۲۰۱۵). *القانون الجنائی الدولی* (ویرایش ۳). مکتبة صادر ناشرون.

ماضی، محمد. (۲۰۱۲). *التحضیر للجریمة فی التشریع العراقی*. المکتبة القانونیة.

مجذوب، مصطفی. (بی‌تا). *الاشتراک الجنائی*. دار النهضة العربیة.

محمد، امین مصطفی. (۲۰۱۰). *قانون العقوبات: القسم العام، نظریة الجریمة* (ویرایش ۱). منشورات الحلبی الحقوقیة.

محمد، رحمه جاسم. (۲۰۱۸). *المسؤولیة الجزائیة عن التحریض الطائفی* [پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کوفه]. دانشگاه کوفه.

مری، بهاء. (۲۰۱۷). *جرائم الإرهاب*. منشأة المعارف.

مصطفی، محمود. (بی‌تا). *شرح قانون العقوبات المصری*. دار النهضة العربیة.

مصطفی، محمود محمود. (۱۹۸۴). *شرح قانون العقوبات: القسم الخا* دار النهضة العربیة.

منصور، سامی. (بی‌تا). *العقوبات اللبنانی المقارن*. منشورات الحلبی الحقوقیة.

منعم، سلیمان. (۲۰۰۳). *النظریة العامة لقانون العقوبات*. منشورات الحلبی الحقوقیة.

میدانی، عبدالغنی بن طالب بن حماده. (بی‌تا). *اللباب فی شرح الکتاب* (ج. ۴). المکتبة العلمیة.

نظام الجرائم التعزیریة. (بی‌تا). دار المدی.

هواری، عادل عبدالله. (بی‌تا). *الجرائم الإلکترونیة*. دار الفکر الجامعی.

هیتی، محروس نصار. (۲۰۱۱). *النتیجة الجرمیة فی قانون العقوبات*. منشورات زین الحقوقیة.

یوسف، مصطفی. (۲۰۱۳). *الحمایة القانونیة للمتهم فی مرحلة التحقیق*. دار الفکر الجامعی.

References

Abdeljawad, H. S. I. (n.d.). *Al-rukn al-manawi lilmusahama al-tabiyya fi al-jarima* (The mental element of secondary participation in crime). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Abdelzahra, Q. M. (n.d.). *Al-tahrid ala al-jarima* (Incitement to crime). Dar al-Thaqafa.

Abu Amer, M. Z. (2015). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (Commentary on the Penal Code: General part). Dar al-Jamia al-Jadida.

Abu Arram, M. R. (2003). *Al-musaada kawasila lilmusahama al-tabiyya fi al-jarima* (1st ed.) (Assistance as a means of secondary participation in crime). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Alia, S. (2002). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (Commentary on the Penal Code: General part). Majd al-Muassasa al-Jamiiyya.

Al-Awji, M. (1985). *Al-qanun al-jinai al-amm: Al-masuliyya al-jinaiyya* (1st ed., Vol. 2) (General criminal law: Criminal liability). Muassasat Nufal.

Al-Hawamdeh, H. M. (2014). *Al-khata al-ilami al-mujib lilmasuliyya* (Media error giving rise to liability). Dar Jalis al-Zaman.

Al-Hiti, M. N. (2011). *Al-natija al-jurmiyya fi qanun al-uqubat* (The criminal result in the Penal Code). Manshurat Zayn al-Huquqiyya.

Al-Houry, A. A. (n.d.). *Al-jaraim al-iliktruniyya* (Electronic crimes). Dar al-Fikr al-Jamii.

Al-Jabouri, M. K. (2013). *Al-suluk al-lahiq ala itmam al-jarima fi al-qanun al-wadi waal-sharia al-Islamiyya* (1st ed.) (Post-completion conduct of the crime in positive law and Islamic Sharia). Dar al-Hamid.

Al-Kasasse, A. (2015). *Al-qanun al-jinai al-duwali* (3rd ed.) (International criminal law). Maktabat Sadir Nashirun.

Al-Madani, A. T. H. (n.d.). *Al-lubab fi sharh al-kitab* (Vol. 4) (The core in explaining the book). Al-Maktaba al-Ilmiyya.

Al-Majdoub, M. (n.d.). *Al-ishtirak al-jinai* (Criminal participation]. Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Al-Mari, B. (2017). *Jaraim al-irhab* (Terrorism crimes). Munshaat al-Maarif.

Al-Mustafa, M. (n.d.). *Sharh qanun al-uqubat al-Misri* (Commentary on the Egyptian Penal Code). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Al-Mustafa, M. M. (1984). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-khass* (Commentary on the Penal Code: Special part). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Al-Saadi, M. H. H. (2020). Al-maslaha al-mahmiyya min tajrim al-tahrid ghayr al-mutba biathar (The protected interest in criminalizing unfollowed incitement). *Majallat al-Ulum al-Islamiyya, 2*(26).

Al-Salama, M. M. (1997). *Al-ahkam al-amma fi jaraim amn al-dawla* (General provisions on state security crimes). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Al-Saqqaf al-Hit, A. A. (2015). *Jaraim al-dhamm waal-qadhf waal-tahqir al-murtakaba abra al-wasait al-iliktruniyya* (2nd ed.) (Crimes of defamation, insult, and contempt committed via electronic media). Dar al-Thaqafa.

Al-Sanhuri, A. A. (n.d.). *Al-wasit* (The intermediate). Dar Ihya al-Turath al-Arabi.

Al-Shadhli, F. A. (2001). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (Commentary on the Penal Code: General part). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Al-Shahhat, A. S. (n.d.). *Al-ishtirak al-jinai fi al-fiqh al-Islami* (Criminal participation in Islamic jurisprudence). Dar al-Fikr al-Arabi.

Al-Zubaidi, A. A. M. al-Haddadi. (1904). *Al-jawhara al-nayyira* (1st ed., Vol. 2) (The luminous jewel). Al-Matbaa al-Khayriyya. (Original work published 1322 AH)

Arafa, F. M. (n.d.). *Al-tahrid ala al-jarima fi al-fiqh al-Islami waal-nizam al-Saudi* (Incitement to crime in Islamic jurisprudence and the Saudi system). Dar al-Mabara.

Behnam, R. (1997). *Al-nazariyya al-amma lilqanun al-jinai* (The general theory of criminal law). Munshaat al-Maarif.

Blouère, L. J. R. (1876). *De la complicite a Rome et en France*. Angers.

Breight, C. C. (1996). *Surveillance, militarism and drama in the Elizabethan era*. Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230373020

Cassese, A. (2015). *International criminal law* (3rd ed.). Maktabat Sadir Nashirun.

Constitution of the Republic of Iraq. (2005).

Crimes and Penalties Law of the United Arab Emirates, Federal Decree-Law No. 31. (2021).

Egyptian Penal Code No. 58 and subsequent amendments. (1937).

Fiqh al-jarima fi al-sharia al-Islamiyya (Jurisprudence of crime in Islamic Sharia). (n.d.). Dar al-Mada.

French Penal Code. (1992). (Entered into force 1994).

Harib, S. (n.d.). *Al-jaraim al-massa bi-amn al-dawla* (Crimes affecting state security0. Manshurat al-Halabi al-Huquqiyya.

Hassani, M. N. (1982). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (Commentary on the Penal Code: General part0. Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Hassani, M. N. (1992). *Al-musahama al-jinaiyya fi al-tashriat al-Arabiyya* (2nd ed.) [Criminal participation in Arab legislations]. Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Hassani, M. N. (1998). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (6th ed.) (Commentary on the Penal Code: General part). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Hammoudi, K. S. (2022). *Jarimat al-tahrid bayna al-istiqlal wa-al-tabiyya: Dirasa muqarana* (The crime of incitement between independence and dependence: A comparative study). College of Law, University of Wasit.

Ibn Manzur, M. M. (2000). *Lisan al-Arab* (1st ed., Vol. 4) (The tongue of the Arabs). Dar Sadir.

International Criminal Tribunal for Rwanda. (2003). *The Prosecutor v. Laurent Semanza* (Case No. ICTR-97-20-T, Judgement of 15 May 2003).

Iraqi Penal Code No. 111 and subsequent amendments. (1969).

Jordanian Penal Code No. 16 and subsequent amendments. (1960).

Khalf, A. H. (n.d.). *Al-wajiz fi qanun al-uqubat* (A concise guide to the Penal Code). Al-Maktaba al-Qanuniyya.

Khalf, A. H., & Al-Shawi, S. A. (2015). *Al-mabadi al-amma fi qanun al-uqubat* (General principles of the Penal Code). Maktabat al-Sanhuri.

Lebanese Penal Code, Legislative Decree No. 340. (1943).

Madi, M. (2012). *Al-tahdir lil-jarima fi al-tashri al-Iraqi* (Preparation for crime in Iraqi legislation). Al-Maktaba al-Qanuniyya.

Mansour, S. (n.d.). *Al-uqubat al-Lubnani al-muqaran* (Comparative Lebanese penalties). Manshurat al-Halabi al-Huquqiyya.

Muhammad, A. M. (2010). *Qanun al-uqubat: Al-qism al-amm, nazariyyat al-jarima* (1st ed.) (Penal Code: General part, theory of crime). Manshurat al-Halabi al-Huquqiyya.

Muhammad, R. J. (2018). *Al-masuliyya al-jazaiyya an al-tahrid al-taifi* (Criminal liability for sectarian incitement] [Masters thesis, University of Kufa). University of Kufa.

Munim, S. (2003). *Al-nazariyya al-amma li qanun al-uqubat* (The general theory of the Penal Code). Manshurat al-Halabi al-Huquqiyya.

Nizam al-jaraim al-taziriyya (System of tazir crimes). (n.d.). Dar al-Mada.

Ouda, A. (n.d.). *Al-tashri al-jinai al-Islami* (Vol. 1) (Islamic criminal legislation). Dar al-Katib al-Arabi.

Qablawi, M. (2012). *Al-masuliyya al-jinaiyya lil-muharrid ala al-jarima* (1st ed.) (Criminal liability of the inciter to crime). Dar al-Fikr al-Jamii.

Qahwaji, A. A. (2002). *Sharh qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (Commentary on the Penal Code: General part). Manshurat Zayn al-Huquqiyya.

Qahwaji, A. A. (2009). *Qanun al-uqubat: Al-qism al-amm* (Penal Code: General part). Manshurat al-Halabi al-Huquqiyya.

Quran Karim (The Holy Quran).

Rome Statute of the International Criminal Court. (1998).

Sarour, A. F. (2015). *Al-wasit fi qanun al-uqubat* (The intermediate in the Penal Code). Dar al-Nahda al-Arabiyya.

Thabit, T. A. (2020). *Al-masuliyya an itharat al-fitna al-taifiyya: Dirasa muqarana* (Liability for inciting sectarian strife: A comparative study) (Masters thesis, University of Maysan). College of Law, University of Maysan.

Youssef, M. (2013). *Al-himaya al-qanuniyya lilmuttaham fi marhalat al-tahqiq* (Legal protection of the accused in the investigation stage). Dar al-Fikr al-Jamii.